

УДК 373.2:81'233]"364"

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.102.6>

С. І. Макаренко

кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри дошкільної освіти
Маріупольського державного університету
ORCID: orcid.org/0000-0001-8933-9681

Т. Ф. Романенко

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю «Дошкільна освіта»
Маріупольського державного університету
ORCID: orcid.org/0009-0007-5673-1581

Д. Д. Солук

здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
за спеціальністю «Дошкільна освіта»
Маріупольського державного університету
ORCID: orcid.org/0009-0002-3737-5060

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ВТРАТ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано сучасні наукові підходи до трактування поняття «освітні втрати», зокрема як прогалин у знаннях, навичках і досвіді, а також як втрати можливостей для всебічного розвитку дитини. Визначено, що більшість наукових досліджень із зазначеної теми зосереджені на шкільній освіті, тоді як проблема освітніх втрат у дітей дошкільного віку залишається недостатньо вивченою. При цьому саме діти (зокрема, старшого дошкільного віку) потребують особливої уваги, адже в цей період активно формуються їхні базові компетентності (пізнавальна, мовленнєва, емоційно-вольова, соціальна) – основа для успішності подальшого шкільного навчання. Акцентовано увагу на вразливості, зокрема, мовленнєвого розвитку дітей в умовах воєнного стану. Підкреслено важливість раннього виявлення освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та впровадження корекційних стратегій, спрямованих на збереження і розвиток мовленнєвої активності у період воєнного стану.

Обґрунтовано необхідність впровадження комплексної системи педагогічної діагностики для визначення індивідуального рівня мовленнєвої компетентності кожної дитини – як передумови ефективною корекційної роботи щодо подолання освітніх втрат у мовленнєвому розвитку дітей старшого дошкільного віку. Визначено сучасні методи діагностики дітей, їхніх батьків і педагогів, що дозволяють не лише визначити рівень мовленнєвого розвитку дітей, а й виявити чинники їхніх освітніх втрат.

Представлено результати діагностичного дослідження за когнітивним і діяльнісним критеріями. На основі педагогічної діагностики визначено типові освітні втрати щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, їхні прояви та причини. Виявлено, що значна частина дітей демонструє середній і низький рівень розвитку мовлення, обмежений словниковий запас, труднощі у побудові зв'язних висловлювань, фрагментарність розповідей і слабе володіння мовленнєвою творчістю. Ці освітні втрати зумовлені порушенням стабільності освітнього середовища, зменшенням мовленнєвих практик, емоційною напругою та недостатньою педагогічною підтримкою. Зазначене дозволило обґрунтувати комплекс педагогічних умов, спрямованих на подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в період воєнного стану.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, діти старшого дошкільного віку, освітні втрати, воєнний стан, педагогічна діагностика, педагогічні умови.

Постановка проблеми. У сучасних умовах масштабних трансформацій системи освіти України, спричинених пандемією COVID-19 та тривалим воєнним станом із 24 лютого 2022 року, особливої гостроти набуває проблема освітніх втрат – у тому числі, серед дітей дошкільного віку. Сукупність соціально-економічних чинників, як-то переходу до змішаної або дистанційної форм здо-

буття освіти в умовах перебоїв з електропостачанням, зміни місця проживання та закладу дошкільної освіти, частих повітряних тривог і спричиненою усім зазначеним психологічною напругою в родині істотно вплинула на якість і результативність освітнього процесу.

Освітні втрати у дошкільному віці мають комплексний характер і виявляються в порушенні

емоційної стабільності, обмеженні комунікативної активності, зниженні мотивації до навчання та, відповідно, у зниженні рівня формування компетентностей. Особливо вразливою сферою є мовленнєвий розвиток, який потребує постійної стимуляції, підтримки та взаємодії. В умовах воєнного стану діти можуть втрачати мотивацію до мовленнєвого спілкування, демонструвати зниження мовленнєвої активності, труднощі у формулюванні висловлювань, що потребує особливої уваги з боку педагогів і батьків.

Відтак, дослідження освітніх втрат у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану; пошук ефективних засобів діагностики, корекції та підтримки, а також створення умов для всебічного розвитку дітей в умовах нестабільного освітнього середовища – є актуальним науковим і практичним завданням дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження науковців (С. Алексеева, Н. Арістова, Г. Бичко, Н. Бондаренко, О. Глушко, М. Головка, О. Горошкіна, А. Джурило, Ю. Жук, С. Кравченко, О. Локшина, О. Максименко, О. Малихін, Ю. Назаренко, С. Науменко, Л. Попова, В. Терещенко, О. Топузов, О. Шпарик та інші), аналітичний звіт Cedos [1], моніторингові звіти Державної служби якості освіти України засвідчують актуальність проблеми освітніх втрат переважно у середній освіті та пропонують підходи до їх вимірювання, компенсації й педагогічної підтримки. Освітні втрати трактуються дослідниками як прогалини в знаннях і навичках здобувачів освіти, які виникають у процесі навчання порівняно з освітніми стандартами та очікуваними результатами навчальних досягнень [2, с. 23; 1, с. 4]; як втрату можливостей для всебічного розвитку здобувачів освіти – інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо [3, с. 7]. У зазначених дослідженнях започатковано системне осмислення причин освітніх втрат, окреслено напрями корекційної роботи та сформульовано рекомендації щодо адаптації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Наукові публікації Л. Варяниці, О. Карпенко, О. Косенчук, М. Лугової, С. Макаренко, О. Рейпольської, С. Сисоевої та ін. засвідчують зростання уваги до проблеми освітніх втрат у дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану. С. Сисоева та О. Рейпольська наголошують, що втрати на етапі дошкільної освіти мають довготривалий вплив на подальший освітній шлях дитини, а також на формування людського капіталу суспільства загалом [4]. С. Макаренко зазначає, що з 1 вересня 2023 року багато дітей старшого дошкільного віку розпочали навчання в перших класах початкової школи без належної підготовки та досвіду участі в організованому освітньому процесі. Як наслідок, це спричинило додаткові

труднощі в навчанні та зниження його ефективності, а в майбутньому може стати причиною подальших інших освітніх втрат [5, с. 236].

Згідно з аналітичними даними, в умовах воєнного стану значна частина дітей дошкільного віку в Україні продовжують зазнавати проблем із доступом до якісної освіти [6]. Особливо актуальним зазначене є для дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме в цьому віковому періоді відбувається інтенсивне формування базових компетентностей – пізнавальної, мовленнєвої, емоційно-вольової, соціальної, які є фундаментом для подальшого розвитку та шкільного навчання. Освітні втрати можуть призвести до затримки у розвитку провідних навичок, зниження мотивації до навчання, емоційної нестабільності та труднощів у подальшому освітньому маршруті. Зазначене актуалізує потребу в системній педагогічній підтримці та корекційних стратегіях – а, відповідно, в системному дослідженні, розробленні валідних діагностичних методик для вимірювання й оцінювання рівня освітніх втрат у старших дошкільників, а також у створенні методичних рекомендацій щодо корекції таких втрат із застосуванням ефективних форм, методів і технологій.

Мета статті – проаналізувати особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах освітніх втрат, спричинених воєнним станом, та обґрунтувати педагогічні умови подолання цих втрат.

Виклад основного матеріалу. Старший дошкільний вік є важливим етапом у розвитку мовлення, адже саме в цей період діти досягають найбільш високого, якісно нового у дошкільному віці рівня мовленнєвої компетентності – здатності продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів [7, с. 18]. У старшому дошкільному віці відбувається активне збагачення словникового запасу, оволодіння граматичною структурою мовлення, розвиток комунікативних навичок, формування зв'язного мовлення, мовотворчості та здатності до мовленнєвого самовираження. Порівняно з попередніми етапами дошкілья, мовлення дітей старшого віку характеризується більшою структурованістю, логічністю та здатністю до побудови розгорнутих висловлювань, їхньою емоційною забарвленістю.

Сформованість мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку характеризується володінням такими навичками, як чітке промовляння звуків і слів, вживання всіх частин мови та граматичних категорій, різних за складністю типів речень; ефективне спілкування рідною мовою; складання різних типів розповідей: описових, сюжетних, творчих (за змістом картини, художніх творів, на запропоновану тему),

переказів; складання казок і творчих розповідей (за планом вихователя і самостійно) [7, с. 19].

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку стає одним із провідних компонентів їхнього загального психічного та особистісного становлення, адже мовленнєва компетентність тісно пов'язана з формуванням когнітивних і соціальних компетентностей. Психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що в цей період мовлення є інструментом мислення та пізнання світу, засвоєння нової інформації та структурування власного досвіду, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування уявлень про навколишній світ.

У соціальному аспекті мовлення забезпечує взаємодію з однолітками й дорослими, сприяє розвитку емпатії та регуляції поведінки, здатності до співпраці, розуміння соціальних норм і ролей, емоційного самовираження. Саме в цьому віці закладаються основи мовленнєвої готовності до шкільного навчання, що включає вміння слухати, розуміти інструкції, формулювати запитання та будувати розгорнуті відповіді. Відтак, якість мовленнєвого розвитку є індикатором загального рівня розвитку дитини та її готовності до шкільного навчання.

У період воєнного стану, коли освітній процес зазнає порушень та змін, мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку опиняється в зоні ризику. Основні виклики пов'язані з порушенням стабільності освітнього середовища, обмеженням живого спілкування і психологічною напругою в дітей та їхніх батьків, що ускладнює формування комунікативних навичок та зв'язного мовлення.

Зокрема, визначальну роль у стимулюванні мовленнєвої активності дітей дошкільного віку відіграє освітнє середовище. У сприятливих умовах (стабільних, емоційно безпечних, насичених мовленнєвими ситуаціями, з активною участю дорослих та однолітків) діти демонструють високий рівень мовленнєвої ініціативи і продуктивності. На противагу цьому, в умовах воєнного стану освітнє середовище зазнає суттєвих змін:

- його стабільність порушується через зміни місця проживання та закладу дошкільної освіти;
- зміни форм освіти (дистанційна, змішана, сімейна (домашня), педагогічний патронаж) спричинюють обмеження в живій комунікації та зменшення мовленнєвої практики (регулярних мовленнєвих ситуацій у групі, ігор, діалогів, спільної діяльності);

- через ізоляцію, блекаути, нестабільний графік занять зменшується доступ до освітніх ресурсів.

Зазначене негативно впливає на мовленнєвий розвиток: діти можуть втрачати мотивацію до мовленнєвої взаємодії, демонструвати зниження мовленнєвої ініціативи та активності, труднощі у формулюванні висловлювань.

Емоційний стан дітей є ще одним серйозним викликом, що безпосередньо впливає на мовленнєву продуктивність. Психоемоційна нестабільність і напруження, стрес, страх, тривожність, втрата почуття безпеки, спричинені воєнними подіями, сиренами, переїздами, втратою дому або близьких, можуть призводити до мовленнєвої пасивності, зниження мотивації до спілкування, уникнення вербальної взаємодії; ускладнювати концентрацію та здатність до самовираження.

Не меншим викликом для мовленнєвого розвитку дітей в умовах війни є стан емоційного або економічного виснаження їхніх батьків, що обмежує здатність надавати психолого-педагогічну допомогу та підтримувати мовленнєвий розвиток дітей.

Спричинені зазначеними викликами освітні втрати в мовленнєвій сфері дітей старшого дошкільного віку виявляються у формі типових порушень, серед яких: зниження мовленнєвої активності, труднощі у формулюванні зв'язних висловлювань, обмежений словниковий запас, порушення граматичної структури мовлення, зниження здатності до опису, переказу, розповіді, мовленнєвої творчості. Часто спостерігається недостатній розвиток комунікативних навичок, що ускладнює соціальну взаємодію дитини з однолітками та дорослими.

Для подолання освітніх втрат першочерговим є визначення актуального індивідуального рівня мовленнєвого розвитку кожного здобувача освіти, встановлення його «стартової позиції». Для реалізації зазначеного необхідне впровадження комплексної системи освітніх вимірювань, що базується на стандартизованих засобах педагогічної діагностики.

Основними методами сучасної педагогічної діагностики розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку можуть бути діагностичне спостереження за мовленнєвою активністю у спеціально організованих і природних ситуаціях, бесіда, інтерв'ю, аналіз продуктів мовленнєвої діяльності (діалогів, висловлювань, розповідей), портфоліо, індивідуальні та групові мовленнєві завдання, а також використання адаптованих методик для оцінювання рівня сформованості діалогічного і зв'язного мовлення, його словникового запасу, граматичної правильності та мовленнєвої творчості. Для забезпечення комплексного характеру діагностики мовленнєвого розвитку дітей важливо враховувати також думки й досвід дорослих, які щодня взаємодіють з ними – їхніх батьків і педагогів закладів дошкільної освіти: анкетування, кількісний аналіз, портфоліо, експертна оцінка тощо. Ці методи дозволяють не лише діагностувати рівень мовленнєвого розвитку, а й виявити причини освітніх втрат, пов'язані з середовищем, емоційним станом та стилем взаємодії дорослих із дитиною.

Із метою виявлення освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та визначення шляхів їх подолання, нами було проведене діагностичне дослідження. Завданнями дослідження були такі:

- Проаналізувати рівень розвитку діалогічного мовлення дітей.
- Вивчити рівень сформованості навички розповідання (за сюжетною картиною).
- Дослідити рівень розвитку мовленнєвої творчості.
- Визначити типові освітні втрати щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та їх причини.
- Розробити педагогічні умови подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах воєнного стану.

Оцінювання мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку здійснювалося на початку навчального року за двома взаємодоповнюючими критеріями – когнітивним та діяльнісним. Когнітивний критерій дозволяв визначити рівень засвоєння мовленнєвих знань, уявлень і понять: розуміння мовленнєвих конструкцій діалогу та розповіді чи казки, їх граматичних форм, логіки побудови висловлювань. Діяльнісний критерій, своєю чергою, фіксував здатність дитини застосовувати ці знання у практичній мовленнєвій діяльності – в діалозі, розповіді за картиною чи власній казці (у спеціально організованих і природних ситуаціях). Такий підхід забезпечував комплексну оцінку як потенціалу, так і реального рівня сформованості мовленнєвих навичок дітей, що особливо важливо в умовах освітніх втрат.

Результати дослідження мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах воєнного стану показали таке. Щодо діалогічного мовлення – то обмеженість лексики і неспроможність чітко висловити свою думку, труднощі в ініціюванні діалогу спричиняють мовленнєву пасивність дітей та швидку втрату інтересу до спілкування [8]. Під час самостійної діяльності лише незначна кількість дітей активно ініціює комунікацію з однолітками (16,6% – високий рівень). У більшості інших випадків спілкування між дітьми обмежується використанням шаблонних, коротких фраз (53% – середній рівень). 27% дітей (низький рівень) часто залишаються поза увагою однолітків через труднощі в розумінні їхнього мовлення та необхідності перепитувати про зміст сказаного. Ці діти зайняті переважно індивідуальними видами діяльності та демонструють низьку мотивацію до мовленнєвої взаємодії. Зазначене свідчить про середньо-низький рівень розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку, що обмежує їхні можливості для повноцінної соціальної взаємодії.

Щодо сформованості навички розповідання (зокрема, за сюжетною картиною), то педагогічна діагностика не виявила у дітей високого рівня; низький рівень констатовано у 36% респондентів; а більшість дітей (64%) продемонстрували середній рівень сформованості навички розповідання за сюжетними картинками. Зокрема, мовлення дітей із середнім рівнем розвитку розповідання характеризувалося загальною зрозумілістю, проте обмеженою деталізацією. Діти продемонстрували базове володіння мовними засобами, але рідко застосовували складні мовленнєві конструкції, описові елементи, емоційно-образну лексику. Здатність до структурування сюжетної розповіді (початок, розвиток подій, завершення) спостерігалася, проте із певними логічними прогалинами (переставкою місцями подій або пропусками важливих деталей), одноманітною інтонацією та недостатнім використанням невербальних засобів. Розширення змісту розповіді було можливе лише за допомогою навідних запитань експериментатора [9].

Дослідження рівня розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку показало, що їх переважна більшість мають низький (49%) і середній (37,5%) рівні, при цьому високий рівень мовленнєвої творчості визначено лише у 13,5% дітей. Серед них лише 30,5% чітко розрізняють жанрові особливості казки та розповіді, тоді як половина досліджуваних (50%) плутають жанри або не можуть пояснити їхню специфіку; а 19,5% дітей мають труднощі з розпізнаванням жанру, часто вдаючись до здогадок. Визначення структури казки виявилось ще складнішим: повноцінно окреслити всі складники змогли лише 19,5% дітей; 42% назвали лише окремі елементи, а 38,5% дітей змогли визначити структуру казки лише з допомогою дорослого. Самостійно скласти казку з повною структурою та елементами опису змогли лише 19,5% дітей старшого дошкільного віку, тоді як 47% продемонстрували середній рівень – склали скорочені або схематичні творчі історії, часто без розв'язки; низький рівень продемонстрували 33% дітей, продукуючи фрагментарні, спрощені розповіді без ознак жанру [10].

Аналіз результатів дослідження засвідчив наявність типових освітніх втрат у мовленнєвому розвитку дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, словникове багатство у значної частини дітей є обмеженим: переважають іменники, дієслова та прикметники, рідше використовуються прислівники, займенники, емоційно-образна лексика, числівники та інші частини мови. Граматична правильність мовлення частково порушена на рівні вживання відмінкових форм, узгодження слів та побудови поширених і складних речень. Розвиток діалогічного мовлення ускладнений: діти не завжди підтримують діалог, потребують допоміжних запи-

тань, демонструють слабку мовленнєву ініціативу. Навички розповідання за сюжетною картиною часто фрагментарні, з логічними прогалинами, спрощеною структурою, елементарним описом подій і персонажів. Мовленнєва творчість виявляється недостатньо: діти рідко створюють оригінальні творчі розповіді та казки, не додають деталей, не передають емоційний стан героїв тощо.

Долучення до участі в дослідженні батьків дітей та їхніх педагогів закладів дошкільної освіти дало можливість встановити зв'язок між умовами воєнного стану та зниженням мовленнєвої активності дітей, виявити низку причин освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку: порушення стабільності освітнього середовища в умовах воєнного стану, зменшення кількості мовленнєвих практик, психологічна напруга й емоційна нестабільність, недостатня методична забезпеченість, а також обмеженість системної педагогічної підтримки, що ускладнює формування мовленнєвої компетентності в сензитивний період розвитку.

Результати дослідження дозволили сформулювати педагогічні умови подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах воєнного стану.

1. Адаптація чинних освітніх програм.

Для подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти доцільно адаптувати відповідний розділ чинних освітніх програм до рівня мовленнєвого розвитку конкретних дітей: спростити або зменшити кількість завдань та обсягу навчального матеріалу, уповільнити темпи його опанування. Зокрема, у випадку незначних освітніх втрат доцільно застосовувати короткострокові, тематично спрямовані освітні модулі чи проекти, адаптовані до актуальних потреб конкретних дітей. Для здобувачів освіти, які мають суттєві труднощі в опануванні окремих компонентів мовлення, ефективними є додаткові індивідуальні або групові корекційні програми (гуртки, секції, студії), що реалізуються паралельно з основною освітньою траєкторією [2].

2. Реалізація індивідуально-диференційованого підходу до кожної дитини передбачає врахування рівня її мовленнєвого розвитку та особистісних освітніх потреб, психоемоційного стану, що зумовлює необхідність більш гнучкого планування освітнього процесу, застосування результативних форм, методів, прийомів і педагогічних технологій, адаптованих до індивідуальних можливостей дитини.

3. Адаптація освітнього контенту. Спрощення, доцільне логічне структурування та емоційне насичення навчального матеріалу забезпечують його доступність і зрозумілість для дітей, сприяючи ефективному засвоєнню.

4. Інтеграція у повсякденну діяльність.

Важливою педагогічною умовою подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку є інтеграція освітньої роботи в повсякденну діяльність, оскільки забезпечує природне закріплення засвоєних мовленнєвих практик у різних формах життєдіяльності дошкільників.

5. Забезпечення тристоронньої взаємодії «педагог – діти – батьки».

Налагоджена взаємодія та співпраця між учасниками освітнього процесу дозволяє створити мовленнєве середовище, що підтримує дитину як у закладі освіти, так і вдома. Спільне планування освітньої діяльності, активна участь батьків у мовленнєвих практиках, особливо в періоди дистанційного або змішаного навчання, сприяють безперервності мовленнєвого впливу та стабілізації мовленнєвої активності, емоційного стану дітей та їх адаптації до змін, формуванню стійких мовленнєвих навичок спілкування, розповідання та мовленнєвої творчості у нестабільних умовах воєнного стану.

Висновки. В умовах воєнного стану мовленнєвий розвиток дітей зазнає суттєвих освітніх втрат, що зумовлено порушенням стабільності освітнього середовища, зниженням мовленнєвої практики, емоційною нестабільністю та обмеженістю педагогічної підтримки. Проведене дослідження дозволило не лише виявити типові освітні втрати щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, а й окреслити їх причини, що стало підґрунтям для визначення ефективних педагогічних умов подолання цих викликів. Доведено, що ефективне подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах воєнного стану потребує цілісного, багатовимірного підходу, який охоплює діагностику рівня втрат, адаптації відповідних програм та їх практичної реалізації із застосуванням оптимальних форм, методів і технологій освітнього процесу. Важливою складовою цього є налагоджена співпраця між педагогами та родинами вихованців, що дозволяє забезпечити узгодженість освітніх впливів у різних середовищах.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробленні методичних рекомендацій, спрямованих на подолання освітніх втрат щодо мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в період воєнного стану із застосуванням ефективних форм, методів і технологій.

Список використаної літератури:

1. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Cedoss, 2022. 23 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf.

2. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>.
3. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. 2023. 30 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf.
4. Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(1). С. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203>.
5. Макаренко С. І. Подолання освітніх втрат у дітей дошкільного віку в період воєнного стану. *Актуальні проблеми науки та освіти*: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М. В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. С. 236–240. URL: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8766>.
6. Karpenko O, Smidt W, Ziv Y, Resnick G. Preschool education in war and conflict zones. *Early Childhood Research Quarterly*, 2024. v. 74. Pp. 103–105. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0885200625000912>.
7. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група : Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Піроженко Т. О. 2021. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
8. Солук Д. Проблеми розвитку діалогічного мовлення сучасної дитини та засоби їх подолання. *Дебют*: Збірник тез доповідей студентів психолого-педагогічного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2025 / За заг. ред. д.політ.н., проф. Трофименка М.В., к.пед.н., доц. Демидової Ю. О. Київ, 2025. С. 141–145.
9. Романенко Т. Ф. Подолання освітніх втрат у дітей старшого дошкільного віку щодо розповідання за сюжетною картиною. *Прогромадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2025 року / за заг. ред. О.А. Голюк. Маріуполь: МДУ, 2025. С. 317–320.
10. Сарахман Ю. Є. Психодідактичний потенціал карт Проппа для розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. *Прогромадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2025 року / за заг. ред. О.А. Голюк. Маріуполь: МДУ, 2025. С. 320–323.

Makarenko S., Romanenko T., Soluk D. Speech Development of Older Preschool Children in the Context of Learning Losses: Challenges of Martial Law

The article analyzes contemporary scholarly approaches to the concept of “learning losses,” particularly as gaps in knowledge, skills, and experience, as well as missed opportunities for a child’s holistic development. It is noted that most research on this topic focuses on school education, while learning losses among preschool children remain insufficiently studied. However, it is precisely preschoolers—especially older ones—who require special attention, as this period involves the active formation of core competencies (cognitive, speech, emotional-volitional, and social), which are foundational for future academic success. The article emphasizes the vulnerability of speech development in wartime conditions and highlights the importance of early identification of learning losses in speech development among older preschool children, along with the implementation of corrective strategies aimed at preserving and enhancing their speech activity during martial law.

The need for a comprehensive system of pedagogical diagnostics is substantiated, enabling the assessment of each child’s individual level of speech competence as a prerequisite for effective correction of learning losses. Modern diagnostic methods involving children, their parents, and educators are outlined, which allow not only for evaluating developmental levels but also for identifying contributing factors to learning losses.

The article presents results of a diagnostic study based on cognitive and activity-based criteria. Typical learning losses in speech development among older preschool children, their manifestations, and causes are identified. A significant number of children demonstrate medium or low levels of speech activity, limited vocabulary, difficulties in constructing coherent utterances, fragmented storytelling, and weak speech creativity. These losses are attributed to disrupted educational environments, reduced speech practice, emotional stress, and insufficient pedagogical support. Based on the findings, a set of pedagogical conditions is proposed to address learning losses in speech development during wartime.

Key words: speech development, older preschool children, learning losses, martial law, pedagogical diagnostics, pedagogical conditions.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025